

Zo'n norm van authenticiteit laat het verband van zelfbeoordeling en zelftranscendentie intact; wederom een beginsel dat aan een concept van generieke levensbeschouwelijke zorg ten grondslag kan worden gelegd.

Besluit

In deze bijdrage heb ik gepoogd om aan te tonen dat een generiek opgevat levensbeschouwelijk specialisme bestaansrecht heeft en interdisciplinair kan aansluiten op een hausse aan wetenschappelijke literatuur. Met voldoende professionele en innovatieve investeringen draagt het bij aan nieuwe concepties van integrale zorg die de komende jaren ontwikkeld moeten worden. Daarbij heb ik een perspectief ingenomen 'alsof religie niet bestond'. Dat heb ik welgemeend ten onrechte gedaan, maar ook ten dienste van de vraag in hoeverre het mogelijk is om het beroep aan normen te binden die een generieke en publieke strekking hebben. Normen als functionaliteit, discursiviteit en authenticiteit kandideren daarvoor weliswaar, maar daarbij blijft tevens voorop staan dat hun belang uiteindelijk slechts bepaald wordt in en aan de praktijk en ontwikkeling van de geestelijke verzorging zelf.

Hans Schilderman is Hoogleraar Religie en Zorg aan de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit van Nijmegen, en draagt hier onder meer zorg voor de opleiding tot geestelijk verzorger. Hij is Hoofdredacteur van *Handelingen*, het vaktijdschrift voor praktische theologie en religiewetenschap, Bestuursvoorzitter van de Stichting Oecumenische Studentenkerk Nijmegen, en President van de International Society of Empirical Theology (ISERT).

Literatuur

- Aten, J., M. McMinn, en E. Worthington (ed.) (2012). *Spiritually Oriented Interventions for Counseling and Psychotherapy*. Washington: American Psychological Association.
- Cobb, M., C. Puchalski, en B. Rumbold (ed.) (2012). *Oxford Textbook of Spirituality in Health Care*. Oxford: Oxford University Press.
- Koenig, H. (2011). *Spirituality and Health Research: Methods, measurement, statistics and resources*. West Conshohocken, PA: Templeton Press.

- Koenig, H., D. King, en V. Benner Carson (2012). *Handbook of Religion and Health*. Oxford: Oxford University Press.
- McSherry, W., en L. Ross (ed.) (2010). *Spiritual Assessment in Health Care Practice*. Keswick: M&K Publishing.
- Miller, L. (ed.) (2012). *The Oxford Handbook of Psychology and Spirituality*. Oxford: Oxford University Press.
- Paloutzian, R., en C. Park (ed.) (2013). *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. New York: The Guilford Press.
- Pargament, K. (ed.) (2103). *APA Handbook of Psychology, Religion, and Spirituality*. Washington: American Psychological Association.
- Peteet, J., F. Lu, en W. Narrow (2011). *Religious and Spiritual Issues in Psychiatric Diagnosis: A research agenda for DSM-V*. Arlington: American Psychiatric Association.
- Rebel, J. (2006). 'Geestelijke verzorging en wetgeving', in: J. Doolaard (red.), *Nieuw Handboek geestelijke verzorging*. Kampen: Kok. .
- Salander, P. (2006). 'Who needs the concept of "spirituality"?' *Psycho-Oncology* 15 (7), 647-9.
- Salander, P. (2012). 'The Emperor's New Clothes: Spirituality, a concept based on questionable ontology and circular findings', *Archive for the Psychology of Religion/Archiv für Religionspsychologie* 34 (1), 17-32.
- Schilderman, J.B.A.M. (2006). 'Religie en Zorg in het Publieke Domein in: W.B.H.J. van de Donk en A.P. Jonkers (ed.), *Geloven in het publieke domein*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Souza, M., L. Francis, J., O'Higgins-Norman, en D.G. Scott (ed.) (2010). *International Handbook of Education for Spirituality, Care and Wellbeing*. Berlin: Springer.
- Swaan, A. de (2004). *Zorg en de Staat*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Van der Ven, J.A. van der (2000). *Pastoraal perspectief, Vorming tot reflectief pastoraat*. Kampen: Kok.
- Wils, J.-P., en R. Baumann-Hölzle (2013). *Sinn und Zukunft des Gesundheitswesens. Wege aus der Vertrauenskrise. Ein philosophischer Kommentar in praktischer Absicht*. Zürich: Schulthess.

Noten

- 1 Deze bijdrage is een bewerking van een lezing door mij: Het levensbeschouwelijk specialisme in de zorg. Dordrecht, Yulius symposium 'Relikwie of relevant?' Over het belang en de rol van levensbeschouwing in de ggz en ter gelegenheid van het afscheid van Gerrit-Jan van der Kolm (12 september 2013).

Geestelijk verzorger en specialist zingeving

Een nieuwe naam, een nieuwe functie?

WE SCHRIJVEN NAJAAR 2010. Ik ben al enige maanden als interim-geestelijk verzorger werkzaam voor de Protestantse Zorggroep Crabbehoff (PZC) in Dordrecht. De bestuurder wil mij graag een vaste aanstelling geven, maar niet alleen als geestelijk verzorger. Hij wil daarnaast een nieuwe functie ontwerpen, gericht op advies en training op het gebied van ethiek, identiteit en zingeving. Hij benoemt het als 'specialist zingeving'. Binnen deze instelling voor ouderen- en verpleeghuiszorg is men op dat moment druk doende een proces van 'zingevingsgericht werken' te introduceren. De bestuurder legt uit dat het Management Team bewust wil inzetten op kwaliteit van zorg vanuit aandacht voor de zingeving en zinbeleving van zowel bewoners/cliënten als medewerkers. De vraag 'wat is goede zorg' wordt daarom gekoppeld aan de vraag 'wat is zinvol?'. Er wordt gewerkt aan een meerjarenplan voor scholing en training van alle medewerkers, over de verbinding tussen 'wie jij bent als persoon' en 'wat jij doet als professional'. Het is meer mensgericht dan taakgericht, conform het motto van de zorggroep, *waar mensen zorgen voor mensen*. Hij vervolgt: 'Ik ben van de verandering en ik wil jou als man van de inhoud'. Zijn idee spreekt mij aan, temeer omdat ik weet dat het mede gedragen wordt door de Raad van Toezicht en de Identiteitsraad van

Binnen de gezondheidszorg staat de formatie van de dienst geestelijke verzorging onder druk. Hoe kan het dat een zorginstelling zich desondanks profileert met een extra functie binnen deze dienst? En wat houdt dit specialisme dan in? Een praktijkverhaal uit Dordrecht.

Nico van der Leer

PZC: vanuit de protestants-christelijke identiteit van de instelling wil men komen tot een eigentijdse invulling van de missie en visie. Daarbij is bewust gekozen voor het begrip 'zingeving', omdat dit mensen met elkaar verbindt, ongeacht levensvisie of geloofsovertuiging. Daarmee wordt geestelijke verzorging gepositioneerd als aansluitend op die levensbeschouwelijke diversiteit in plaats van exclusief gericht op mensen met een protestants christelijke achtergrond.

De inhoud van de functie

Deze nieuwe functie is bewust gekoppeld aan de dienst geestelijke verzorging, die rechtstreeks onder de verantwoordelijkheid van de bestuurder functioneert. Aandacht voor zingeving en levensvragen zijn kern-

taken van de geestelijk verzorger. Door dit specifiek te benoemen krijgt de aandacht voor zingeving organisatie-breed een duidelijk gezicht. Temeer doordat dit gekoppeld is aan de introductie van het programma zingevinggericht werken. Er is een aparte functieomschrijving gemaakt, toegesneden op de competenties die nodig zijn en de bijbehorende extra opleidingseisen. Daarbij gaat het om zorg-ethische reflectie en onderzoek, en supervisie en coaching. Doel van deze functie is advies, begeleiding, coaching en scholing ten aanzien van vraagstukken rond identiteit en ethiek, zingeving en spiritualiteit. Als specialist zingeving ben ik ambassadeur van het zingevinggericht werken, als het gaat om interne communicatie en extern netwerken. Daarnaast fungeer ik als procesbegeleider bij vragen rondom het levenseinde en verzoeken om euthanasie. Ik vervul daarin een adviserende, coachende en regisserende rol richting de artsengroep en het zorgteam. Ook bij andere zorg-ethische kwesties kan ik als specialist zingeving geraadpleegd worden. Ik werk daarin samen met mijn collega's van de dienst geestelijke verzorging.

Specialist zingeving als ambassadeur van zingevinggericht werken

Vanaf 1 januari 2011 werk ik een dag in de week als 'specialist zingeving'. De eerste tijd is het zoeken naar een passende invulling van deze nieuwe functie. Het is een periode van oriëntatie, intern overleg en ook extern zoeken naar verbindingen. Daarbij werkt PZC in het seizoen 2011-2012 samen met dr. Jan van den Braak, coach van In-voor-Zorg die deskundig is op het gebied van cultuurtrajecten in de gezondheidszorg. We zetten samen een intensief Management Development traject op van 2 x 4 dagen voor vijf groepen van ieder 25 medewerkers (managers, EVV'ers, artsen, paramedici, geestelijk verzorgers, activiteitenbegeleiders, P&O, facilitaire medewerkers etc.). Door dit traject raakt de nieuwe functie snel bekend binnen

de organisatie. In 2012 is de omvang van de functie uitgegroeid tot twee-en-een halve dag per week.¹

Relatie tot de geestelijk verzorgers

De geestelijk verzorgers en de specialist zingeving vormen samen de dienst geestelijke verzorging. Wij zijn met drie collega's, elk met een parttime dienstverband (16, 20, 24 uur). Naast mijn aanstelling van 16 uur als geestelijk verzorger in het verzorgingshuis werk ik 20 uur als specialist zingeving voor de instelling als geheel (16 uur scholing en advies, 4 uur studie).

Een goede onderlinge afstemming is van belang om ook richting de instelling/collega's duidelijkheid te scheppen omtrent rollen en verantwoordelijkheden. Dat is in het begin wel zoeken geweest, door de overlap in aandachtsgebied en het ingroeien in de nieuwe functie. Inmiddels hebben we een goede werkverhouding ontwikkeld. Door mijn centrale rol bij de scholing en de communicatie rondom zingeving komt het belang van geestelijke zorg duidelijk in beeld. De positie van de geestelijk verzorger binnen het multidisciplinaire team wordt daardoor verder versterkt. Binnen de dienst geestelijke verzorging vindt voortdurend reflectie plaats op identiteit, ethiek en zingeving binnen PZC. Deze reflectie voedt mij bij mijn taak om beleidsadviezen te geven en een ethiekbeleid op te zetten. Mede vanwege deze locatie-overstijgende adviesfunctie is de positie van de specialist zingeving te onderscheiden van die van de geestelijk verzorgers.

Op dit moment introduceert de dienst geestelijke verzorging moreel beraad middels pilotprojecten op een aantal afdelingen van onze instelling. De collega's leiden dit beraad, en als specialist zingeving ondersteun ik hen in dit proces. Daarnaast worden er door de geestelijk verzorgers teamgesprekken gehouden naar aanleiding van ingrijpende gebeurtenissen op de afdeling, om ruimte te geven aan emoties en het delen van ervaringen. Wanneer mijn collega's zelf bij een casus betrokken zijn, kunnen ze mij

inschakelen als onafhankelijk gespreksleider. In het contact met de artsengroep – met name bij vraagstukken rondom het levens-einde of een specifiek verzoek om euthanasie – werk ik eveneens samen met mijn collega geestelijk verzorger. In de begeleiding van de cliënt speelt de geestelijk verzorger een eigen rol in samenwerking met de arts en de EVV'er. Als specialist zingeving fungeer ik daarbij als procesbewaker. Kennis van zorg-ethische inzichten, ervaring met moreel beraad en teambegeleiding is daarmee een belangrijke component binnen het functioneren van de totale dienst. Dit sluit aan bij het recente inzicht vanuit de beroepsgroep dat van elke geestelijk verzorger een zorg-ethische attitude wordt verwacht.²

Scholing en training

De basisscholing zingevinggericht werken voor de overige medewerkers gebeurt sinds 2012 in samenwerking met de afdeling opleiding. Samen hebben we een programma opgezet van drie keer een dag, met tussenpozen van zes weken. In de tussentijd zijn er intervisiebijeenkomsten en huiswerkopdrachten. We willen de deelnemers laten stilstaan bij vragen als: wie ben jij, hoe sta je in het leven, wat is jouw zingeving en hoe kijk je naar je werk en naar de ander? De gedachte hierbij is dat het belangrijk is om vanuit je zelfbewustzijn je te kunnen richten op de ander en te blijven leren over jezelf ook vanuit het contact met je collega's en de bewoners. Daarom is het belangrijk dat de leidinggevenden bewust aandacht schenken aan de persoon van de medewerkers, en hen niet alleen maar instrumenteel benaderen. De themadagen voor medewerkers staan in het teken van 'verbinding': met-elkaar (Identiteit), met-jezelf (Spiritualiteit) en met-de-bewoner (Zingeving).

Naast de begeleiding en training van de medewerkers is het mijn opdracht studie te maken van zorgethiek en zingeving en te komen tot een promotieonderzoek over 'zingeving in de zorg en de rol van de geestelijk verzorger' (begeleiders: prof. dr. Carlo Leget en prof. dr. Ruard Ganzevoort). In dat kader

ben ik in 2012 begonnen met de master Zorg Ethiek en Beleid. Ik doe deze studie samen met collega Marco Sternal, zorgmanager van de revalidatieafdeling. Wij onderzoeken op welke wijze de zorgrelatie een bron van zin is voor zowel bewoner/cliënt als medewerker. We doen dit door het bestuderen van literatuur en een empirisch kwalitatief onderzoek. Zo willen we door middel van studie, scholing, ervaring en leren van anderen een kenniscentrum rondom zorg-en-zingeving opbouwen. Ons symposium 'De barmhartige Samaritaan anno Nu' in november 2012 heeft ons nieuwe contacten, goede feedback en stof tot nadenken gegeven.³

Tot slot

Nu de ouderen- en verpleeghuiszorg maatschappelijk gezien in 'zwaar weer' is gekomen, is het van groot belang dat instellingen vasthouden aan een duidelijke visie op goede zorg. De overtuiging van het MT van Crabbehoff is dat de gerichtheid op zingeving nodig is om samen het verschil te maken en elkaar te motiveren. De keuze voor de nieuwe functie van specialist zingeving drie jaar geleden is daar een zichtbaar teken van. Daarmee wordt de dienst geestelijke verzorging ook duidelijk op de kaart gezet.

Nico van der Leer is geestelijk verzorger en specialist zingeving bij de Protestantse Zorggroep Crabbehoff in Dordrecht. Hij is promovendus aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht.

Noten

- 1 Zie voor een overzicht van de werkzaamheden het jaarverslag 2012 onder het tabblad Team op www.zingevinggerichtwerken.nl
- 2 VGVZ, Nota regiegroep, april 2013: 'Voor alle geestelijk verzorgers geldt een zorg-ethische houding/attitude als eis en onderdeel van de levensbeschouwelijke competentie.'
- 3 De lezingen zijn te bekijken op internet, via de button symposium van www.zingevinggerichtwerken.nl. De verslagen van de vijf deelsessies (incl. de reacties van de deelnemers) zijn daar ook te vinden. De integrale tekst van de lezing van Nico van der Leer incl. verwijzingen is op te vragen via n.v.d.leer@zorggroepcrabbehoff.nl